आकाशीय त्रि० आकाशस्येदं छ। नाभसे "वायव्यमिदमाकाशीयमिति"। "शब्दबहुलमाकाशीयं तन्मार्दवशौषिरलाघवमिति" च सुश्रुतः। दिगा० यत् आकाश्यमप्यत्र त्रि०।

आकाशे अव्य० आ+काश–के। "दूरस्थाभाषणं यत् स्यादशरीरनिवेदनम्। परोक्षान्तरितं वाक्यं तदाकाशे निगद्यते" भरतोक्ते नाटकाङ्गे वाक्यभेदे "कञ्चुकी (दृष्ट्वा आकाशे) विहङ्गिके। अपि श्वश्रूजनपादबन्धनं कृत्वा प्रतिनिवृत्ता भानुमती" (कर्णं दत्त्वा) किं कथयसि आर्या एषा भानुमतीत्यादि" वेणीसं०।

आकिञ्चन्य न० अकिञ्चनस्य भावः ष्यञ्। दरिद्रतायाम्।

आकिदन्ति पु० १देशभेदे २तद्देशवासिनि च। दामन्या० आयुधजीविसंघार्थे छ। आकिदन्तीयः तद्देशीयायुजीविसंघे। बहुषु छस्य लुक्। आकिदन्तयः।

आकीर्ण त्रि० आ+कॄ–क्त। १व्याप्ते, २विक्षिप्ते च। "आकीर्णमृषिपत्नीनामुटजद्वाररोधिभिः" रघुः। "स्वपुष्पैराकीर्णं कुसुमधनुषो मन्दिरमहो" श्यामास्तवः।

आकीम् अव्य० आ–कन्–वा० डीमि। १वर्ज्जने २वितर्के च चादिगणे माकीमित्यत्र आकीम् इति पाठान्तरम् "आकीं सूर्य्यस्य रोचनाद्विश्वादेवाँ उषर्बुधः" ऋ० १,१४,९,।

आकुञ्चन न० आ+कुचि–ल्युट्। सङ्कोचे, प्रसारितस्य संक्षिप्तत्वसम्पादनसाधने क्रियाभेदे "आकुञ्चनन्तु सत्स्वेवावयवानामारम्भकसंयोगेषु परस्परमवयवानामनारम्भकसंयोगोत्पादकं वस्त्राद्यवयविकौटिल्योत्पादकं कर्म्म, यतो भवति सङ्कुचति पद्मं सङ्कुचति वस्त्रं सङ्कुचति चर्म्मेति प्रत्ययः" वै० सू० उप०। स च कर्म्मभेदः कर्म्म च पञ्चविधम्। "उत्क्षेपणमवक्षेपणमाकुञ्चनं प्रसारणं गमनमिति कर्म्माणि" वै० सू०। अत्र च उत्क्षेपणत्वावक्षेपणत्वाकुञ्चनत्वप्रसारणत्वगमनत्वानि कर्म्मत्वसाक्षाद्व्याप्याः पञ्च जातयः" वै० सू० उ०। कर्म्म च "एकद्रव्यमगुणं संयोगविभागेष्वनपेक्षकारणमिति कर्म्मलक्षणम्" वै० सू० उक्तलक्षणकम्। विवृतञ्च उप० "एकमेव द्रव्यमाश्रयो यस्य तदेकद्रव्यं न विद्यते गुणोऽस्मिन्नित्यगुणम्" संयोगविभागेष्वनपेक्षकारणमिति स्वोत्पत्त्यनन्तरोत्पत्तिकभावभूतानपेक्षमित्यर्थः तेन समवायिकारणापेक्षायां पूर्व्वसंयोगाभावापेक्षयाञ्च नासिद्धत्वम्। स्वोत्पत्त्यनन्तरोत्पत्तिकानपेक्षत्वं वा विवक्षितम् पूर्व्वसंयोगध्वंसस्यापि स्वोत्पत्त्यनन्तरानुत्पत्तिकत्वेन अभावत्वेन तस्याद्यक्षणे सम्बन्धाभावात् तेन नित्यावृत्तिसत्तासाक्षाद्व्याप्यजातिमत्त्वं कर्म्मत्वम्। प्रचलतीति प्रत्ययासाधारणकारणतावच्छेदकजातिमत्त्वं वा गुणान्यनिर्गुणमात्रवृत्तिजातिमत्त्वं वा स्वोत्पत्त्यव्यवहितोत्तरक्षणवृत्तिविभागकारणतावच्छेदकजातिमत्त्वं वा" "उत्क्षेपणं तथावक्षेपणमाकुञ्चनं तथा। प्रसारणञ्च गमनं कर्म्माण्येतानि पञ्च च" भाषा० "सन्धिगतः पीड्यमानो न प्रवर्त्तेत आकुञ्चनप्रसारणोन्नमनविनमनप्रधावनोत्कासनप्रवाहणैस्च स्रवति" "प्रसारणाकुञ्चनबन्धनपीड़नैर्भृशमुपचरेत्" अनुगृह्यते चाकुञ्चनप्रसारणादिभिर्विशेषैः" इति च सुश्रुतः।

आकुञ्चित त्रि० आ+कुचि–क्त। १आभुग्ने २सङ्कोचिते च। "नतांसमाकुञ्चितसव्यपादम्" भट्टिः।

आकुल त्रि० आ+कुल–क। व्यग्रे। "तं तथा कृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम्" गीता "त्रासाकुलः परिपतन् परितो निकेतान्यूर्म्मिः" "अभिचोद्यं प्रतिश्रुराशीत् कार्य्यद्वयाकुलः" इति च माघः। निराकुलः पर्य्याकुलः व्याकुलः समाकुलः। आकुलत्वञ्च मनश्चाञ्चल्यसम्पादकमानसावस्थाभेदः स्वक्रियाऽसामर्थ्यञ्च। कृत्यर्थे णिच् आकुलयति अभूततद्भावे च्वि क्राद्यनुप्रयोगः आकुलीभूतः आकुलीकृतः "द्रविणं परिमितमविकव्ययिनं जनमाकुलीकुरुते"

आकुलाकुल त्रि० आकुल+प्रकारे द्वित्वम्। १आकुलप्रकारे २अत्यन्ताकुले च।

आकुलि पु० आ+कुल–इन्। व्याकुलत्वे।

आकुलित त्रि० आ+कुल–क्त। व्याकुलीभूते आकुल+कृत्यर्थे णिच् कर्म्मणि क्त। आकुलीकृते "मार्गाचलव्यतिकराकुलितेव सिन्धुः" कुमा०।

आकुलीकृत त्रि० अनाकुलः आकुलः कृतः आकुल+च्वि–कृ कर्म्मणि क्त व्याकुलतां प्रापिते। [भूते।

आकुलीभूत त्रि० आकुल+च्वि–भू–क्त। स्वयं तथा-

आकूत न० आ+कू–भावे क्त। आशये अभिप्राये। "स्वां स्वां प्रतिपद्यन्ते परस्पराकूतहेतुकां वृत्तिम्" सां० का० यथा शार्ङ्गिकादयः–"कृतसङ्केताः परास्कन्दने प्रवृत्ताः तत्रान्यतमस्याकूतमवगम्यान्यतमः प्रवर्त्तते तथा अन्यतमस्य करणस्याकूतात् स्वकार्य्यकरणाभिमुखादन्यतमं करणं प्रवर्त्तते" इति सां० कौ० 'इतीरिताकूतमनीलवाजिनः" किरा०। [वेदनाकूणितत्रिभागेण" काद०।

आकूणित आ+कूण–क्त। ईषत्सङ्कुचिते। "मदनशरशल्य

आकूति स्त्री आ+कू–भावे क्तिन्। अभिप्राये। "आकूतीनाञ्च चित्तीनां प्रवर्त्तक! नमामि ते" भा० व० २६२